

ДОСВІД РОЗВИТКУ ФОСТЕРИНГУ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

У статті висвітлюється досвід функціонування фостерних форм опіки. Придїляється увага розвитку фостерингу у США, Великобританії, країнах Східної Європи. Описано зміст діяльності організацій, що спеціалізуються на фостерингу, документів стосовно фостерного батьківства та дітей.

Ключові слова: фостерні форми опіки; фостеринг; прийомні батьки; прийомні діти; усиновлення.

Постановка проблеми. Сьогодні фостерні форми опіки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (приймна сім'я, дитячий будинок сімейного типу), не є новим явищем у соціальній дійсності нашої країни. Проте і фахівці, що працюють з даною категорією сімей, і самі прийомні батьки (батьки-вихователі), як і населення в цілому, мало обізнані з досвідом розвитку фостерингу. Вивчення цього досвіду допомогло б вирішити проблеми, які виникають у процесі створення та існування фостерних форм опіки.

Аналіз досліджень та публікацій. Визнаними дослідниками питання функціонування фостерних сімей є науковці Г. М. Бевз, Н. М. Комарова, В. О. Кузьмінський, О. І. Нестерова, В. Ослон, І. В. Пеша, О. Татаринцева та інші. Вони досліджують сутність, різновиди, технологію створення, основні засади соціального супроводження фостерних сімей та інші питання. Деякі з них простежували розвиток фостерних форм опіки на українських землях. Досвіду розвитку фостерингу за кордоном торкалися психологи А. М. Ларін, І. М. Конопльова, правознавець О. В. Манжула та інші.

Визначення мети та завдань дослідження. Метою даної статті є простежити досвід існування фостерингу у зарубіжних країнах. Завданнями виступають наступні: дослідити еволюцію фостерингу у США та європейських країнах, ввести у науковий обіг зміст деяких документів стосовно фостерингу (Білль про права прийомної дитини, Кодекс етики прийомних батьків, США); здійснити порівняльний аналіз розвитку фостерингу у різних країнах.

Виклад основного матеріалу. Фостеринг (англ. foster – виходжувати, виховувати, доглядати) трактується як заміщувальний догляд за нерідними дітьми [12]. Тобто сюди відносять прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу. Вперше згадка про так звану прийомну сім'ю мала місце у Великобританії у XVII ст. у значенні «поселення в чужу сім'ю».

Тоді дітей, зазвичай дітей-сиріт або підкидьків, передавали на виховання як помічників майстра в сім'ю, що цього бажала. Там діти працювали по господарству. Таку опіку було закріплено у Законі про бідних 1601 р., законодавчому акті, що регулював сферу соціального захисту в Англії. Незважаючи на те, що в таких сім'ях мали місце жорстоке поводження та експлуатація, це був крок вперед порівняно з перебуванням дітей у богодільнях [4, с. 36].

Англійський закон про бідних вплинув на розвиток прийомної сім'ї у Сполучених Штатах Америки. У 1636 р. семирічний Бенджамін Ітон (Eaton) став першою американською прийомною дитиною [12].

У 1853 р. Чарльз Лорінг Брейс, директор Нью-Йоркського Товариства допомоги дітям, заснував вільний рух за прийомні сім'ї. У період з 1850 р. по 1930 р. більше 30000 нью-йоркських дітей були розміщені в прийомні сім'ї [4, с. 41]. Крім того, Ч. Брейс був стурбований з приводу великої кількості дітей іммігрантів, які спали на вулицях Нью-Йорка. Він намагався забезпечити цих дітей домівками шляхом розміщення оголошень на Півдні та Заході, шукаючи сім'ї, готові надати цим дітям безкоштовне помешкання. Дії Ч. Брейса стали основою фостерного руху [12].

У результаті заходів, здійснених Нью-Йоркським товариством допомоги дітям, стало те, що церковні соціальні установи і уряди штатів почали брати участь у розвитку фостерингу. Так, у Массачусетсі з 1865 р. розпочали виплачувати допомогу сім'ям, які дбали про дітей [12].

На початку 1900-х років американські соціальні установи вже контролювали прийомних батьків. Почали вестися записи, враховувалися індивідуальні потреби дітей при розміщенні, федеральний уряд підтримував державне інспектування фостерних сімей. Почали надавати послуги сім'ям рідних батьків, щоб дати дитині можливість повернутися додому,

приймні батьки розглядалися як частина професійної команди [12].

Натомість англійське суспільство у XIX ст. схилося у бік закладів опіки. У 1834 р. у поправках до Закону про бідних було запроваджене поняття «промислового навчання» у закладах закритого типу (промислових школах), побудованих з метою навчити дітей не лише корисних навичок, а й самодисципліни. Однак, критика закритих закладів опіки у кінці XIX ст. призвела до повторної практики поселення в «чужу сім'ю». Вікторіанський соціальний реформатор і засновник дитячої благодійної організації Томас Барнадо (1845–1905) був переконаний, що сім'я є найприйнятнішим середовищем для виховання дитини. Він створив модель, за якою діти, позбавлені батьківської опіки, проживали і виховувалися в почесних сім'ях на селі. Він також запровадив модель догляду за немовлятами неodrужених жінок. Таких матерів влаштовували домашніми служницями, і вони мали змогу бачитися зі своїми дітьми у вільний від роботи час. Незважаючи на цю інноваційну практику, на початку XX ст. 70–80 тис. дітей все ще перебували під опікою в закладах різного типу, у той час як лише близько 10 тис. дітей проживали в нерідних сім'ях [7].

Під час Другої світової війни дітей з британських міст висилали в села, щоб уникнути бомбардування. Їх поселяли в чужі сім'ї навмання, оскільки не вистачало ні часу, ні ресурсів для проведення обстеження сімей чи добору дітей. У результаті багато дітей пройшли через недбале ставлення і експлуатацію. Своєрідним уроком послужив трагічний випадок Деніса О'Нейл, який помер у віці 13 років від недоїдання і жорстокого поводження з боку прийомних батьків, яке тривало 8 місяців. У результаті, у 1946 р. уряд заявив про необхідність створення правил функціонування і перевірок прийомних сімей з метою забезпечення безпеки і добробуту дітей, які перебувають під опікою чужих людей. Наслідком стало прийняття Закону про дітей 1948 р., який покладав обов'язок піклування про безпритульних і нужденних дітей на органи місцевої влади. Закон наголошував на необхідності реінтеграції дітей у власні сім'ї, якщо є така можливість, і визначав опіку в прийомній сім'ї як пріоритетну серед інших видів державної опіки [4].

У 1966 р. в Америці була заснована організація Програми Кейсі Фемілі (Casey Family Programs), яка є найбільшою фундацією нації, присвяченою прийомним сім'ям та вдосконаленню системи охорони дитинства. З моменту заснування фонд інвестував понад \$1,6 млрд. в систему соціального захисту дітей. Він планує інвестувати ще не менше \$1 млрд. у виконання своєї стратегії (2020 Strategy for America's Children). Фонд був заснований Джимом Кейсі і розташовується в Сіетлі. Він має 9 відділень на місцях у п'яти штатах – Аризоні, Каліфорнії, Айдахо, Техасі та Вашингтоні, що щороку обслуговують близько 20000 дітей у прийомних сім'ях, їх сім'ї та молодих людей, які виростили в прийомних сім'ях. Фонд пропонує послуги із стратегічного консалтингу на безоплатній основі для системи охорони

дитинства в більшості з 50 штатів, округах Колумбія і Пуерто-Ріко [8].

У 1972 р. виникла Американська Національна Фостерна Асоціація (NFPA), яка є некомерційною волонтерською організацією, створеною для задоволення потреб прийомних сімей у Сполучених Штатах. Сьогодні NFPA виросла з первісної групи з 926 прийомних батьків, 210 соціальних працівників та 59 інших професіоналів в організацію, що представляє тисячі прийомних сімей через загальнонаціональні філії [12].

28 квітня 1973 р. в Конгрес-Холі, Філадельфія був ратифікований Білл про права прийомної дитини [11]. У ньому говориться, що суспільство, поряд з батьками, несе відповідальність за добробут дітей у прийомних сім'ях. Кожна дитина у прийомних сім'ях наділена такими ж правами, які мають всі діти. Крім того, через тимчасове або відділення від сім'ї, втрату батьків та інших родичів, прийомна дитина потребує спеціальної охорони, ресурсів і допомоги.

Далі у Біллі йдеться про те, що кожна дитина у прийомній сім'ї має невід'ємні права, кожному з яких присвячена відповідна стаття. Так, у статті 1 йдеться про те, що прийомна дитина має право перебувати під турботою власної сім'ї (навіть якщо ця сім'я потребує послуг та підтримки для свого відновлення), сім'ї усиновителя або прийомної сім'ї.

Друга стаття забезпечує право бути вихованою прийомними батьками, які були обрані, щоб забезпечити індивідуальні потреби дитини, послуги та підтримку, у тому числі спеціальну освіту, дати дитині можливість реалізувати свій потенціал.

Відповідно до статті 3, прийомна дитина має право отримувати допомогу в розумінні та прийнятті причин нездатності своєї власної сім'ї піклуватися про неї та розвивати впевненість у власній значущості.

Стаття 4 забезпечує право отримувати тривалу люблячу турботу і повагу як до унікальної людської істоти, зростати в довірі до себе та інших, стаття 5 – право зростати в умовах свободи і гідності в оточенні людей, які приймають її з розумінням, повагою і дружбою.

У статті 6 передбачено право фостерної дитини отримувати допомогу в подоланні депривації або будь-яких відхилень в її емоційному, фізичному, інтелектуальному, соціальному і духовному зростанні, у статті 7 – право на отримання освіти, навчання і професійної орієнтації.

Стаття 8 забезпечує можливість отримання підготовки з питань громадянства і батьківства через взаємодію з прийомними батьками та іншими дорослими, які виступають зразками для наслідування.

Відповідно до статті 9, дитина, що перебуває під фостерингом, повинна бути представлена адвокатом за законом в адміністративному або судовому порядку, мати доступ до справедливого слухання та судового оскарження рішень, так, щоб її інтереси були захищені.

Статтю 10 передбачено право прийомної дитини отримувати високу якість роботи служб охорони дитинства, в тому числі участь справжніх батьків і її

власну участь у прийнятті основних рішень, які впливають на її життя [11].

У 2007 р. було прийнято Кодекс етики прийомних батьків (Вашингтон, округ Колумбія) [9]. Даний кодекс – це публічна заява Національної фостерної асоціації, що встановлює чіткі очікування і принципи, формулює базові цінності і спрямовує практику фостерингу.

У Преамбулі говориться, що місією Національної фостерної асоціації є підтримка прийомних батьків у досягненні безпеки, добробуту і стабільності для немовлят, дітей та молоді відповідно до Акту сприяння усиновленню та добробуту дітей 1980 р. та Акту про усиновлення та безпеку сімей 1997 р.

У Кодексі йдеться, що прийомна сім'я забезпечує спланований, цілеспрямований догляд, за якого турбота про дітей і молодь здійснюється в будинку затвердженого агентством сім'ї. Значення догляду прийомної сім'ї у тому, що вона може реагувати на унікальні, індивідуальні потреби вихованців та їх сімей. Метою догляду в прийомній сім'ї є надання можливості для зцілення, зростання і розвитку [9].

Прийомні батьки – це ті, хто надає близькість, опіку, ресурси і сімейну допомогу. Кожен прийомний батько зобов'язаний підтримувати і покращувати практику фостерингу, постійно вивчаючи, використовуючи і підвищуючи рівень знань, на яких базується фостеринг, для надання послуг з гідністю, чесністю і компетентністю.

Успішне прийомне батьківство передбачає компетенції в наступних галузях: забезпечення безпечного та надійного середовища; надання люблячого, стабільного сімейного оточення; моделювання здорового способу життя сім'ї; забезпечення позитивного керівництва, яке сприяє самоповазі; заохочення та підтримка позитивних взаємовідносин дітей, молоді та їх сімей; задоволення фізичних і психічних потреб; сприяння освітнім досягненням і успіху; сприяння соціальному та емоційному розвитку; зростання прийомних батьків у вигляді підвищення кваліфікації, участі у навчанні; задоволення індивідуальних рекреаційних, культурних і духовних потреб дитини; підготовка дітей та молоді до самодостатнього і відповідального дорослого життя; співпраця з іншими прийомними батьками та командою дитячого добробуту, зміцнення довіри і повага конфіденційності; сприяння рішенням, що найкраще задовольняють інтереси дитини [9].

Прийомні батьки визнають, що, тим часом як вони несуть відповідальність за 24-годинну турботу про дітей, які живуть з ними, їх здібності і ресурси перебувають під впливом соціальних працівників, які виконують допоміжні ролі. Національна фостерна асоціація закликає фахівців із соціальної роботи розглядати Кодекс етики прийомних батьків в рамках Кодексу етики для працівників соціальної сфери, оприлюдненого Національною Асоціацією соціальних працівників [9].

У США існує тісний зв'язок між фостерингом та усиновленням: велика увага приділяється пошуку усиновлювачів для дітей з прийомних сімей. Завдяки багатьом спеціалізованим організаціям по всій

країні більше 52000 дітей, що виховуються в прийомних сім'ях, усиновлюються щороку. У 1986 р. була створена Асоціація Усиновлення, головна мета якої полягає в наданні допомоги і заклику до пошуку усиновлювачів для дітей та молоді, які чекають у прийомних сім'ях. Ця національна некомерційна організація, яка займається сприянням усиновленню, є провідною установою організації AdoptUSKids, має федеральний грант від дитячого Бюро на рекрутування сімей усиновлювачів для дітей, що очікують у прийомних сім'ях на всій території Сполучених Штатів. У даний час працюють близько 40 установ-членів по всій країні [6].

Аналогічною роботою займається Фонд Дейва Томаса з усиновлення (Dave Thomas Foundation For Adoption), який знаходить усиновлювачів для дітей з прийомних сімей в Північній Америці. Він почав працювати у 1992 р. Протягом 1990-х років Д. Томас провів національну інформаційну кампанію для усиновлення прийомних дітей, зокрема у 1997 р. він виступав перед Конгресом з проханням кредиту, що зробить усиновлення більш доступним. Він також працював над створенням національної марки усиновлення. У 2002 р. Д. Томас помер, однак організація продовжує працювати. Вона провела дослідження щодо ставлення і уявлень населення про усиновлення, очолила Національний День усиновлення, щорічний захід, коли судді по всій країні завершують процеси усиновлення дітей з прийомних сімей. Так, наприклад, в Національний День Усиновлення 2012 р., який відбувся перед Днем подяки, майже 4500 дітей було усиновлено в майже 400 містах Сполучених Штатах [10].

В Англії, відповідно до Закону про дітей 1989 р., турбота про добробут дітей перейшла до місцевих органів влади, які повинні робити все необхідне, щоб забезпечити щонайменшу можливість для дитини проживати у власній сім'ї і громаді, попередити її передачу під державну опіку. Зараз у Великобританії дві третини дітей, які перебували під прийомною опікою, повертаються у власні сім'ї протягом шести місяців. Інші діти періодично проживають в прийомних сім'ях (тимчасова опіка). Більшість прийомних дітей підтримують тісні зв'язки з біологічними батьками. У більшості випадків перебування дитини в прийомній сім'ї погоджується з біологічними батьками, які попросили про підтримку на період кризи.

Фостерна мережа (The Fostering Network) є провідною благодійною організацією Великобританії для прийомних сімей і прагне покращити прийомні сім'ї. Фостерна мережа нараховує у своїх рядах більше 56000 прийомних вихователів та надає більш ніж 375 послуг [13]. Вона була заснована як Національна асоціація фостерної опіки (National Foster Care Association) у 1974 р. через необхідність мати місток між прийомними вихователями, соціальними працівниками, політиками і всіма, хто зацікавлений у прийомних сім'ях [13]. У 1975 р. Національна асоціація фостерної опіки порекомендувала виплачувати прийомним вихователям допомогу по догляду за дитиною. Вона до цих пір щороку визначає реко-

мендований мінімум допомоги. Національна асоціація фостерної опіки Північної Ірландії приєдналася до NFCA у 2000 р. У 2001 р. Національна асоціація фостерної опіки стала Фостерною мережею, а у 2003 р. стала національною організацією Великобританії зі створенням офісу в Кардіффі. Сьогодні вона є провідною благодійною організацією Великобританії, до складу якої входять більш ніж 55000 прийомних вихователів, майже всі органи місцевої влади, медичні та соціальні фонди та місцеві фостерні асоціації допомоги [13].

У більшості країн Східної Європи тривалий час пріоритетним вважалося суспільне виховання дітей, що залишилися без піклування батьків, тому зараз йде процес становлення, а в деяких країнах, зародження фостерингу.

У Румунії створена мережа «Материнські помічники» – постійна служба підтримки системі виховання дітей у фостерних сім'ях. З 1998 р. по 2000 р. кількість дітей, переданих на виховання фостерним батькам, зросла з 16500 до 23300. З 2004 р. по 2006 р. кількість дітей, що перебували у спеціалізованих державних установах, скоротилася приблизно на 7000. За ці два роки було закрито більше 60 великих дитячих установ для сиріт. Функції фостерних вихователів виконуються на підставі трудового договору [2].

У Молдові фостерне виховання з'явилося у 2000 р. і успішно розвивається в чотирьох регіонах: Кишиневі, Кахулі, Унгені, Орхеї. Дитина передається на виховання у фостерну сім'ю на підставі цивільно-правового договору, сторонами якого є органи місцевої влади і фостерні батьки [2].

У Чехії фостеринг у 1995 р. охоплював більше 70 % дітей, які перебували під державною опікою [2]. У Латвії заміщувальні сім'ї існують з 1997 р. Відповідно до закону, в заміщувальну сім'ю дітей можна розмістити на термін до одного року. За цей період Сирітський суд повинен вирішити, чи може дитина повернутися до біологічних батьків. Статус фостерних батьків можуть одержати люди у віці від 25 до 60 років. В одній родині одночасно можуть виховуватися максимум троє дітей, за винятком випадків, коли діти є близькими родичами [2].

У Польщі існує декілька типів заміщувальних сімей. Так звані «некрівні сім'ї», що пройшли спе-

ціальну підготовку, отримують статус «кадрова» і виконують свої функції на платній основі. Кадрові сім'ї мають такі види: багатодітна, спеціального призначення (передбачає прийняття в сім'ю дітей, які мають ускладнення щодо здоров'я, поведінки тощо) та сім'ї напоготові (тобто готові прийняти дитину на проживання в ситуації термінового вилучення її з біологічної родини з причини загрози її фізичному та психічному здоров'ю). Заступницькі некрівні сім'ї кадрового типу додатково отримують винагороду, що є оплатою їхньої праці в розмірі до 120 % встановленої квоти, але не більше ніж встановлений у Польщі мінімальний рівень заробітної плати [1, с. 44].

Історія регульованої державою фостерної опіки в Угорщині почала розвиватись в у XIX ст. Першим нормативним актом, який регулював таку форму опіки, став XIV Закон про громади, прийнятий в Угорщині у 1871 р. У 1901 р. з ініціативи тодішнього міністра-президента та міністра внутрішніх справ Коломана Селля держава взяла на себе турботу про дітей до 15 років («діти держави»), про яких не могли турбуватися батьки. Оскільки К. Селль вважав шкідливим для дітей їх перебування у закритих закладах, дітей відправляли в сім'ї хазяйновитих селян. Ця «заступницька система» почала працювати на повну силу з 1903 р. [5, с. 212–213].

Після Другої світової війни фостерна форма опіки в Угорщині, головним чином з політичних причин, втратила підтримку держави, перевага надавалась інституційним формам виховання дітей. Але наприкінці 70-х років XX ст. ця позиція почала поступово переглядатися і в листопаді 1997 р. набрав чинності закон, який передбачає таку черговість опіки: збереження сім'ї, усиновлення, прийомна сім'я, державні органи опіки і піклування [2].

Висновки. Таким чином, регульований державою процес розміщення дітей у фостерні сім'ї розпочався з початку XVII ст. Фостерний рух суттєво активізувався у XIX ст. завдяки діяльності Ч. Брейса у США та Т. Барнадо у Великобританії. У другій половині XX ст. були створені організації, що спеціалізувалися на фостерингу та усиновленні (приймна сім'я розглядається як перша ланка на шляху усиновлення). У країнах Східної Європи розвиток фостерингу в основному припадає на 1990-ті роки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевз Г. Системи опіки у Польщі : сімейні форми / Г. Бевз // Соціальний педагог. – 2009. – № 5. – С. 42–45.
2. Манжула Е. В. Гражданско-правовое регулирование деятельности семейных воспитательных групп : монография / Е. В. Манжула. – М. : Академия Естествознания, 2010. – 83 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.monographies.ru/ru/book/section?id=3180>.
3. Ларин А. Н., Коноплева И. Н. Практика работы с детьми, оставшимися без попечения родителей, в развитых зарубежных странах // Электронный журнал «Психологическая наука и образование» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://psyedu.ru/journal/2013/3/3417.phtml>.
4. Райкус Дж. Социально-психологическая помощь семьям и детям групп риска / Дж. Райкус, Р. Хьюз: Практическое пособие. Т. 1. Концептуальные основы социальной работы с детьми. – М. : Национальный фонд защиты детей от жестокого обращения, 2008. – 288 с.
5. Седов Л. Діти держави в Угорщині // Соціальна допомога населенню: теорія і практика (на матеріалах науково-публіцистичної літератури Російської імперії XIX – початку XX ст.) : навчальний посібник / Уклад. В. О. Стремечка. – Миколаїв : Видавництво «Дизайн та поліграфія», 2011. – С. 212–217.
6. AdoptUSKids (офіційний сайт) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.adoptuskids.org/>.
7. Believe in children Barnado's (офіційний сайт) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.barnardos.org.uk>.

8. Casey Family Programs (офіційний сайт) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.casey.org/direct-services/>.
9. Code of Ethics for Foster Parents [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfraonline.org/page-1020550>.
10. Dave Thomas Foundation For Adoption (офіційний сайт) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://davethomasfoundation.org/>
11. Foster Child Bill of Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfraonline.org/page-1105707>.
12. National Foster Parent Association (офіційний сайт) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfraonline.org/about>.
13. The Fostering Network (офіційний сайт) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.thefosteringnetwork.org.uk/>.

Стремецкая В.А., Паскарь Ю.Е., Николаевский национальный университет имени В.А. Сухомлинского, г. Николаев, Украина

ОПЫТ РАЗВИТИЯ ФОСТЕРИНГА В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

В статье освещается опыт функционирования fosterных форм опеки. Уделяется внимание развитию fosterинга в США, Великобритании, странах Восточной Европы. Описано содержание деятельности организаций, которые специализируются на fosterинге, документов относительно fosterного отцовства и детей.

***Ключевые слова:** fosterные формы опеки; fosterинг; приемные родители; приемные дети; усыновление.*

Stremetska V.O., Paskar Yu. Ye., Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlinskiy, Mykolaiv, Ukraine

EXPERIENCE OF FOSTERING DEVELOPMENT IN FOREIGN COUNTRIES

The article highlights the experience of foster care forms. Attention is paid to the development of fostering in the USA, Great Britain, in some countries of Eastern Europe. It is described the activity's content of organizations which specialize in fostering, documents regarding foster parenting and children are given.

***Keywords:** foster care forms; fostering; foster parents; foster children; adoption.*

***Рецензенти:** д-р пед. наук, професор М. М. Букач;
д-р пед. наук, професор О. П. Мещанинов*

© Стремецка В.О., Паскарь Ю.Е., 2016

Дата надходження статті до редколегії 19.04.2016